

Moestuinen of zandwinning onder De Kommandeur

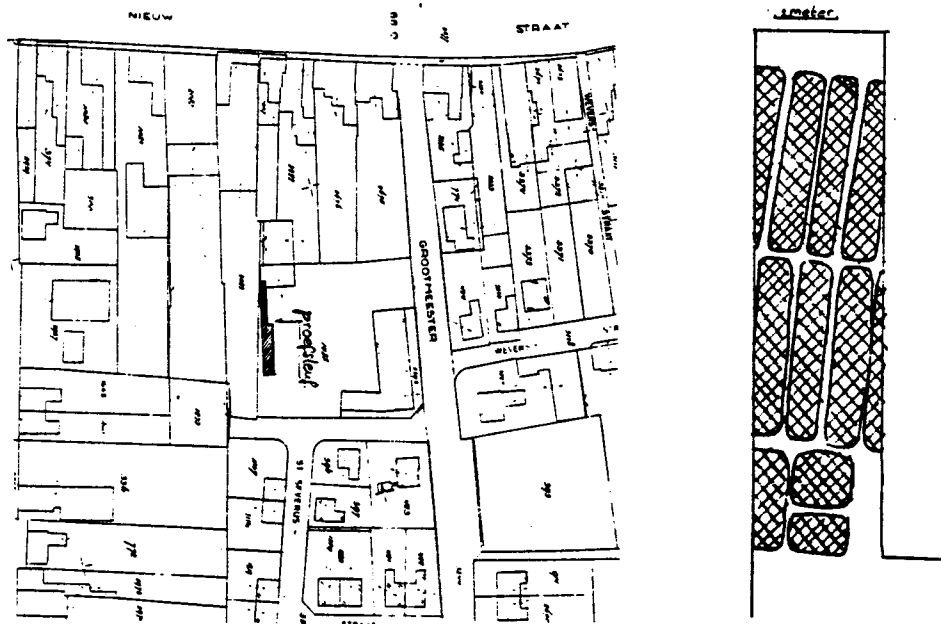
Jan Timmers

Ruim voordat begonnen werd met de bouw van winkelpassage De Kommandeur, zelfs al vóór de verplaatsing van supermarkt Groenwoudt, werd op dit terrein een klein archeologisch proefonderzoek gedaan. Het doel ervan was om na te gaan wat voor soort bodemsporen voorkomen op het terrein, waar allerlei nieuwe bouwactiviteiten waren geprojecteerd. Zo nodig kon dan worden overgegaan tot grootschaliger archeologisch onderzoek. Er werd een sleuf van 30 meter lang en 2 à 3 meter breed onderzocht.

In het overgrote deel van de sleuf bleek de ondergrond in het verleden door allerlei werkzaamheden grondig verstoord te zijn. Als er al sporen voorkwamen uit de periode van de eerste woningbouw aan de Nieuwstraat dan waren die in ieder geval niet meer te achterhalen. Een groter onderzoek ter plaatse kon dan ook gerust achterwege blijven.

In een klein deel van de sleuf echter werden sporen gevonden die in eerste instantie niet eens interessant genoeg leken om ze op te tekenen. Het ging daarbij om smalle, langgerekte, ondiepe kuilen, die ook beschouwd werden als recente verstoringen van de ondergrond. Omdat de vorm en het patroon van de kuilen zo regelmatig was, werden de sporen toch ingemeten. Tegelijkertijd werden al de nodige suggesties gedaan hoe die grondsporen geïnterpreteerd moesten worden.

Dat het om de winning van leem ging werd al snel als mogelijkheid verworpen. De kuilen werden juist tot op een plaatselijk voorkomende leemlaag uitgegraven, terwijl men de leem zelf ongemoeid liet. Het meest voor de hand liggend was om vervolgens te denken dat het hier om de winning van

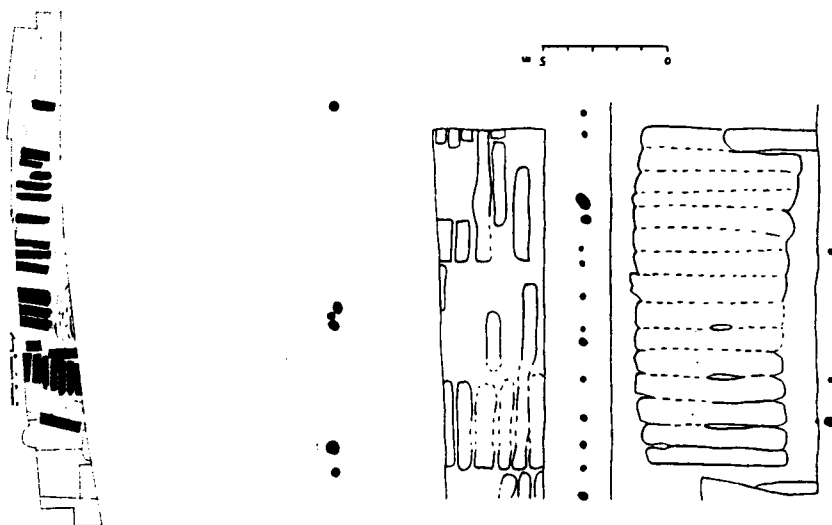

Links de plaats van de onderzoeksleuf te Gemert bij de huidige Kommandeur. De kaart is van voor de bouw van de winkelpassage.

Rechts de onderzoeksleuf te Gemert "van dichtbij". Afmetingen van de 'bedden': lengte ca 3 meter, breedte ca 50 cm, diepte 20-30 cm, tussenliggende dammetjes 10-20 cm.

schon, wit zand ging, wat vroeger veelvuldig werd gebruikt om over de vloeren van de huizen uit te strooien. Tussen de verschillende kuilen werd steeds een smal ruggetje van wit zand achtergelaten, zodat het te winnen zand niet werd vermengd met de vuile opvulling van de vorige kuil. De plaats waar de zandwinning werd aangetroffen was juist achter in de tuinen van de bewoning aan de Nieuwstraat. Het leek ons goed denkbaar dat dat de bewoners voor eigen gerief regelmatig schoon, wit zand achter uit hun tuin hadden gehaald.

Naar aanleiding van een kort berichtje in Archeologisch Nieuws werden we opmerkzaam gemaakt op vondsten van gelijksoortige grondsporen in Diessen en Eindhoven. Het onderzoek te Diessen vond plaats in 1985 en de conclusie die daar werd getrokken was dat het hierbij niet om zandwinning

Links: Grondsporen te Diessen. De afmetingen van de 'bedden' zijn: lengte 180-250 cm, breedte 40-60 cm, diepte tot 15 cm, tussenliggende dammetjes 15-20cm.

Rechts een deel van de plattegrond van de opgraving te Eindhoven. De afmetingen van de 'bedden' zijn: linkerperceel lengte 6-7 meter, breedte 1 meter, diepte onbekend; rechterperceel lengte 2-4 meter, breedte 60-80 cm, diepte onbekend, tussenliggende dammetjes 0-30 cm. De zwarte vlekjes geven de perceelsscheidingen aan.

kon gaan. Daarvoor worden een tweetal redenen aangegeven. De diepte van de kuilen was in Diessen maximaal 15 cm en dat lijkt te weinig voor zandwinning. De tweede reden is dat de kuilen in de late middeleeuwen werden gegraven, gezien het aangetroffen aardewerk, terwijl het "zanden" van vloeren pas zijn intrede heeft gedaan na de brede introductie van plavuizen vloeren in de 17de eeuw.¹ Nadere studie heeft uiteindelijk geleid tot de conclusie dat de sporen geïnterpreteerd moeten worden als moestuinbedden.

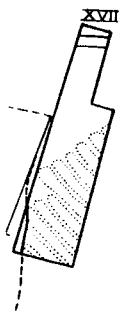
Bij een opgraving te Eindhoven in het voorjaar van 1991 werden meer dan honderd moestuinbedden aangetroffen uit de periode van de 13de tot de 17de eeuw. De aangetroffen moestuinbedden volgen daar keurig de per-

ceelsgrenzen van de achtertuinen.² Ook in Bergeyk werden soortgelijke grondsporen aangetroffen. In de publicaties rond de opgraving wordt echter niet ingegaan op de betekenis ervan. De grondsporen worden daar afgedaan als recente verstoringen.³

Hoewel er grote overeenkomsten zijn tussen de Gemertse sporen en die uit Diessen en Eindhoven, zijn er ook verschillen. De diepte van de kuilen in Gemert bedraagt 20 tot 30 cm. Voor bescheiden zandwinning is dat een acceptabele diepte, die overeenkomt met een schopsteek. De datering van de Gemertse kuilen is niet mogelijk gebleken, omdat geen aardewerk in de kuilen is aangetroffen. Een mogelijkheid dat het om recente zandwinning gaat blijft voorlopig nog open.

Noten:

- 1 Fr. van den Dries, Moestuinbedden, een archeologische primeur? Westerheem 37(2)1989, themanummer Midden-Brabant, blz 114-116
- 2 Nico arts, Hoogstraat/Boutenslaan, resultaten van de opgraving, Nieuwsbrief Archeologische Werkgroep Eindhoven, oktober 1991, blz 12-13
- 3 Het Kempenproject III, De Middeleeuwen centraal, Waalre 1989, Bijlage 2, werkput XVII

De "recente verstoringen" in werkput XVII te Bergeyk.